

ІСТОРІЯ НІЖИНЩИНИ ІМПЕРСЬКОЇ ТА ПОСТІМПЕРСЬКОЇ ДОБИ

Тетяна ДІДЕНКО
(Ніжин)

Дещо про діяльність Ніжинського благодійного товариства

*Зайвий хліб, який ти зберігаєш,
належить голодному, зайва
одежина – голому, а закопане
тобою срібло – бідному*

Василій Великий

*Повсякчас, коли ми не будемо
давати милостиню, ми будемо
покарані як грабіжники*

Іоанн Златоуст

Українському народові притаманні не тільки мужність, хоробрість, стійкість і патріотизм, але й гуманність, співчутливість до чужого горя, до дітей-сиріт, нужденних і літніх людей. Ці риси народного характеру найбільш яскраво проявлялися в благодійності.

Ще за існування Київської Русі культивувалася опіка над старими та немічними. Благородна традиція – прихищати юродивих, хворих, скалічених і літніх людей уже за княжих часів була віднесена до людських чеснот. Володимир Святий, запровадивши християнство, також намагався особисто слугувати зразком виконання християнських норм, в т.ч. співчуття, був “істинним батьком бідних”, – кожен старець чи убогий міг приходити на княжий двір і отримати там “всякую потребу, питье и яства, и от скотниц кунами” [1]. Проте, здебільшого, справа опікування бідних була зосереджувалася в руках церкви, насамперед, монастирів, які мали можливість надавати подібну допомогу.

З часом суспільство почало приймати більш помітну участь у благодійності. За існування Російської імперії благодійні товариства спочатку працювали тільки з дозволу центральної влади. Тільки в 1862 р. міністр внутрішніх справ отримав право видавати дозволи на відкриття подібних товариств, а в 1869 р. тому ж міністерству було дозволено затверджувати статuti громадських і приватних благодійних закладів. Загалом, у імперії до 1861 р. існували благодійні товариства тільки у 8 містах. Натомість, упродовж останнього десятиріччя XIX ст. вони були організовані майже в кожному місті.

У Ніжині перше подібне товариство – Ніжинський благодійний комітет (далі – НБК) – почало діяльність 25 квітня 1893 р. До складу його правління входили 4 жінки і 36 чоловіків, які були в місті впливовими особами. Головою правління був обраний міський голова П.Ф. Кушакевич, головою НБК стала Кароліна Федорівна Гельбке – дружина директора Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька (далі – НІФІ); членами НБК були відомі в Ніжині подружжя Терещенків, Кушакевичів, Дмитренків, Гомоляк, Гельбке, Лілеєвих, Соколових [2]. До складу дійсних членів входили баронеса Біла-Білоконська, княгиня Голіцина, викладачі НІФІ Р. Фохт, Самойлович, Кулжинський, Лілеєв, Люперольський, Кадлубовський, Михайловський, директор Гельбке; знані в місті священники – протоієреї Ф.А. Васюта та О.Г. Сергєєв; промисловці Б.К. Янса та Н.О. Терещенко [3].

Про нагальність у створенні такого благодійного товариства в Ніжині свідчить уже той факт, що вже у день початку діяльності НБК було отримано пожертв 214 руб.

З часом відділи НБК відкрилися в селах Ніжинського повіту Вересочі, Дрімайловці, Талалаївці, Макиївці, Кагарликах, Дроздовці, Заньках, Володьковій Дівиці, Дорогінці, Пашківці, Веркіївці, містечку Носівці.

Упродовж першого року існування НБК тільки внесків від його учасників (40 осіб) надійшло 379 руб., а також 139 руб. пожертв від інших осіб. Загальна сума внесків членів НБК щороку варіювалася залежно кількості осіб: від 97 до 379 руб. Кожен із них робив унески від 3 до 20 руб. залежало від статків і внутрішньої потреби у благодіянні.

Надходили також кошти на користь НБК від Ніжинського повітового земства – здебільшого, 100 руб. на рік. Надходили кошти також від членів Ніжинського громадського зібрання, від Ніжинського товариства взаємного кредиту.

Благодійність на користь НБК проявлялася по-різному: внесками, цінними речами, продуктами харчування. Так, ніжинці А.В. Безсмертний і В.Г. Каменець виявили бажання жертвувати щомісяця до НБК 25 руб., Марія Григорівна Троцина передала з листом пожертву 100 руб. [4].

Оскільки обсяг благодійної допомоги незаможним жителям міста залежав від наявності й кількості коштів у касі НБК, проблема її поповнення була завжди актуальною. Чого тільки не вигадували, щоб збільшення надходження до НБК – з дозволу міської думи на р. Остер влаштувалася платна ковзанка, організовувалися різноманітні музичні та літературні вечори, аматорські вистави, розпродаж старих речей, лотереї-алеґрі тощо, – про все це можна дізнатися з документів, що зберігаються в Ніжинському архіві.

З метою збільшення коштів на благодійність повітовий комітет НБК проводив різноманітні лотереї. Так, на одну з подібних лотерей Наталя Йосипівна Шарко пожертвувала золотий браслет, срібну брошку, срібний портсигар, срібний медальйон, медаль у пам'ять Олександра III й інші цінні речі [5]. Окрім лотерей, на користь Ніжинського благодійного НБК влаштовувалися літературні, музично-вокальні вечори силами студентів НІФІ. Так, за один такий музично-вокальний вечір на користь НБК було перераховано 245 руб. [6]. Свою частку вносили й викладачі НІФІ – професор інституту Володимир Іванович Резанов за публічну лекцію з історії англійської літератури перерахував у Ніжинський благодійний комітет кошти на заготівлю теплих речей [7]. Навіть приїжджий скрипаль І. Данилевський перерахував частину коштів від виручки за свій концерт у фонд НБК [8].

Неодноразово членами НБК й ніжинськими аматорами влаштовувалися спектаклі, всі кошти від яких передавалися на благодійні потреби. Так, у архіві зберігаються документи, де зазначено, що у 1899 р. “от спектакля, гуляння и концерта поступило 329 рублей 57 копеек” [9]. Дозвіл на проведення вистави кожного разу видавався Чернігівським губернатором. На влаштування міського гуляння у сквері з благодійною метою дозвіл видавався Ніжинським міським головою [10]. Загалом, виручка від спектаклів становила близько 100 руб. Наприклад, за виставу, зіграну 27 липня 1895 р. зібрано 129 руб. 15 коп., при цьому 3/4 зібраних грошей розпорядник благодійної вистави В.Г. Гончаров просив відрахувати на користь церковно-приходської школи. За виставу 27 червня Правління Ніжинського благодійного НБК через газету “Чернігівські губернські відомості” щиро подякувало її організатору (тому-таки В.Г. Гончарову) і всім особам, які брали в ній участь [11]. За виставу 21 жовтня 1896 р. до каси НБК надійшло 91 руб. 75 коп. Вистава 20 січня 1897 р. була більш вдалою – 172 руб. 77 коп., з яких половину – 86 рублів 38 копійок віддали на користь недільної школи для дорослих жінок [12]. Щоправда, були і такі вистави, коли сума за продані квитки дорівнювала сумі витрат: 15 грудня 1896 р. назбирали лише 69 руб., що цілком пішли на погашення витрат акторам-аматорам на організацію вистави.

Вистави, які грали актори-аматори, були різноманітними. Зокрема, у звітах згадуються малоросійській водевіль “Кум-мірошник”, комедія Мясницького “Страшна помета”, спектакль “Гайдамак Гаркуша” й інші [13].

Ще однією статтею наповнення фонду НБК була продаж старих речей. Але цей захід був малопродуктивним, і тому влаштовувався рідко.

Натомість, найбільш продуктивним було зібрання приватних пожертв. Наприклад, княгиня А.В. Голіцина через свого секретаря надіслала 25 руб. – “на примноження коштів” [14], дворянин із Носівки Захар Кирилович Шаула в пам’ять про свою померлу доньку заснував при Ніжинській гімназії для дівчат стипендію для бідних, якою можна було скористатися незаможним [15], священник Григорій Пригоровський пожертвував бідним 30 фунтів яблук і груш, казначей управи державного майна Ф.К. Раєвський – 46 пшеничних пирогів [16]. Вельми ефективним був також збір пожертв із певною метою. Так, на ялинку для бідних дітей у 1899 р. було зібрано 103 руб. 63 коп. [17].

З плином часу допомога НБК ставала більш відчутнішою. Видавалася одноразова грошова допомога нужденним у розмірі від 1 до 20 руб. Неодноразово Товариство доплачувало видатки на утримання хворих у міській богодільні, часто влаштовувало до богодільні за власний кошт. З коштів НБК виплачувалася сума на право отримати освіту в Ніжинському міському двокласному училищі. Товариство оплатило навчання ремеслу кравця хлопцю на прізвище Павлюченко з малозабезпеченої родини. На випадок поховання неімущих жителів міста також видавалися кошти з фондів НБК [18].

За статутом НБК міг видавати одній особі допомогу не більше 5 руб. за один раз. Але були випадки, коли ситуація вимагала більшої допомоги і часто не ніжинцям. На випадок такої ситуації правління НБК неодноразово зверталося з клопотанням до Чернігівського губернатора про дозвіл на проведення в місті лотереї-алегрі [19]. Кожного разу такий дозвіл отримували, лотерея проводилася, потрібні гроші надходили – що давало можливість допомогти нужденним. Кошти на такі лотереї люди теж давали різні. Так, від Ніколи Артемовича Терещенка одного разу надійшло 50 руб. [20]. Але, на превеликий жаль, такі пожертви були дуже нечастими.

У звіті про діяльність за 1899 р. позначені характерні витрати: на земську богадільню; за навчання 10 учнів ремісничого училища; за навчання Павлюченка у кравця; на Будинок працелюбства (останній знаходився на утриманні управи НБК); на влаштування ялинки для бідних дітей. Окрім того, здійснювалася допомога бідним готівкою – 204 руб. щомісячно, також видавали малозабезпеченим одягу, виділялися гроші на поховання небіжчиків – до 711 руб. щомісяця [21].

Як зазначено, НБК опікувався Будинком працелюбства. Ця установа надавала роботу незаможним жителям міста, молодим дівчатам тут надавалася освіта й навички практичної роботи, що в майбутньому давало можливість заробляти на життя. На утримання Будинку працелюбства Товариством щороку виділялося 100 руб. В такий спосіб у Ніжині, за прикладом інших міст Російської імперії, намагалися вирішити проблему жебрацтва і дати роботу неімущим. Держава досить широко популяризувала серед освічених верств населення благодійну діяльність, що давало вихід цьому чудовому “пориву душі людської” [22].

НБК включав у себе Товариство патронату, яке опікувалося організацією допомоги звільненим із місць ув'язнення. Головний наголос у цій роботі ставився, як було вказано в звіті про діяльність НБК, “не столько в попечении о лицах, впавших в преступление или их семействах во имя гуманности и сострадания, сколько в интересах самого общества, которое необходимо оградить от преступных посягательств со стороны таких лиц на его безопасность и спокойствие” [23]. Турбувався НБК і про арештантів – його члени відвідували арештантів у Ніжинському тюремному замку, надавали матеріальну допомогу достроково звільненим, сім'ям арештантів, допомагали звільненим одягом, оплачували їм житло [24].

Дуже гострою була проблема малозабезпечених породіль. Про це йшла мова на повітових зборах Ніжинського земства 28 вересня 1907 р.: “В Ніжині, з населенням більш, ніж 30 тисяч осіб, немає відповідного притулку для бідних породіль, оскільки те відділення при Ніжинській земській лікарні, яке виконує це призначення, не може задовольнити існуючі потреби, а тому треба організувати товариство опіки про бідних породіль, основною метою якого буде створення пологового притулку для найбідніших верств населення. Заручившись згодою Педагогічної Ради місцевої фельдшерсько-акушерської школи про надання притулку безкоштовної медичної допомоги, ми просимо Ніжинські Земські збори надати нам щорічну матеріальну допомогу. Якщо така згода буде одержана, то в комісію треба запросити пані Кашпровську і лікаря П.А. Буштедта” [25]. Кошторисна комісія, після ретельного розгляду цього питання дійшла висновку, що асигнування у розмірі 300 руб. на одне ліжко буде достатнім. Основною мотивацією такого розрахунку висновок, що притулок буде обслуговувати мешканок міста і на допомогу прийде як місто, так і НБК. Усього під цією петицією стоїть 15 підписів знаних ніжинців: Сидоренка, Бережного, Безсмертного, Шейка, А. Ізабелло (Забіли), Л. Руссо-де-Живон, С. Глібова, В. Гузя й інших.

Події I Світової війни, незважаючи на те, що театр військових дій охопив лише західні регіони імперії, вплинули на населення всієї держави. Практично кожна родина відчула на собі дотик цієї безглуздої війни.

НБК у роки війни не тільки не припинив роботи, навпаки – помітно її активізував. Війна викликала величезну потребу в благодичності – насамперед, щодо поранених і

мешканців охоплених бойовими діями територій. У цьому перше мали прислужитися місцеві благодійні товариства. 8 серпня 1914 р. в Ніжині з представників НБК під головуванням повітового Предводителя дворянства було організовано Благодійний Комітет, до складу якого увійшла Ніжинська міська Управа та гласні земства. Він узяв на себе об'єднання благодійних закладів і організацію добродійних заходів, спрямованих на означені потреби. Діяльність цього комітету зводилася до надання допомоги пораненим воякам, сім'ям т.зв. запасних – мобілізованих у діючу армію, а також конкретної допомоги в обладнанні госпіталю в Ніжині для поранених на 20 ліжок [25].

У день оголошення імператорського Маніфесту про вступ Російської імперії у війну – 24 липня 1914 р. Благодійним Комітетом на Соборній площі Ніжина було зібрано пожертв на суму 193 руб. 60 коп., які були використані для видачі допомоги сім'ям запасних [26]. Патріотичний порив членів Благодійного Комітету мав конкретне втілення: для посилення матеріальної бази Комітету всім бажаним членам для збирання пожертв були видані квитанційні книжки та підписні листи, а також кружки для пожертв. До збору пожертв залучали, навіть, викладачів і учнів [27].

Патріотичний порив торкнувся не тільки великих та малих міст, а й сіл. У 1914 р. на засіданні відділу НБК у Мринській волості зібралися 75 жителів різного соціального стану, які виявили бажання надати матеріальну допомогу в різній формі родинам осіб, які перебували в діючій армії [28]. Ймовірно, подібні збори відбувалися і в Ніжині, але, на жаль, протоколу цього засідання не збереглося, – така робота в місті, безперечно, проводилася у великому обсязі.

Загалом, виявлення малоімущих сімей, із яких годувальник був мобілізований на фронт, займалися сільські та міські священики. Вони подавали в Благодійний Комітет інформацію про такі родини: “сведения о семейственно-имущественном положении семей запасных и свое заключение о степени их нужды” [29].

Дружини або старі німецькі батьки мобілізованих на фронт отримували казенні пайки. Такі ж пайки отримували діти тих, хто пішов воювати (дітям до 5 років видавали половину визначеної допомоги [30]). Аби підтримати родини запасних у Ніжині також проводився збір ярового насіння [31]. Благодійний Комітет організовував допомогу у сільськогосподарських роботах, для чого закуповувався інвентар – сівалки тощо [32].

Запасні солдати з Ніжинського повіту знаходилися в Переволочинському та Хавлинському полках – у 44 та 77 артилерійських бригадах. Туди й відправлялися з Ніжина речі та продукти. Так, 7 грудня 1914 р. Благодійним Комітетом був відправлений 1 вагон теплих речей: 100 пар валянок, 100 пар чобіт, 12 напівшубок, 2 кавказькі бурки, 1364 теплих жилеток, 500 теплих сорочок, 949 полотняних сорочок, 145 теплих кальсон, 268 полотняних кальсон, 520 теплих портянок, 598 полотняних портянок, також – рукавиці, шарфи, шкарпетки. Від Ніжинської жіночої гімназії ім. П.І. Кушакевич надійшов ящик із подарунками, те ж саме – від Липівського училища та громади ніжинської Вознесенської церкви. Відправники подумали й про ремонт взуття – був покладений ящик зі шкірою, дратвою й іншими чоботарськими матеріалами. Для задоволення духовних потреб у цьому ж вагоні були надіслані 6 пачок конвертів, 6 стоп папіросного паперу, 20 фунтів цукру, 4 фунти чаю, 10 пудів тютюну, 3 катушки ниток, 24 голки [33].

Того ж року, ближче до Різдва (за старим стилем це все ще 1914 р.), Благодійний Комітет відправив до 44 артилерійської бригади через писаря 12 стегон шинки, 7 мішків сухарів, 20 пудів малоросійської ковбаси [34]. До цього додано було головою Благодійного Комітету 150 овечих дублених піджаків, 500 ватяних жилетів, 500 теплих сорочок, інші речі [35].

Ще у вересні 1914 р., коли в місті почали працювати госпіталі, серед землеробського населення міста був проведений збір харчів для поранених. Люди здавали картоплю, гарбузи, буряки, капусту, квасолю, пшоно, сало. Зібрані продукти доставлялися до головної контори госпіталів у Ніжині лікарю Петру Андрійовичу Буштеду [36].

Багато уваги приділяли члени Благодійного Комітету обладнанню госпіталю для поранених. Земська управа неодноразово виділяла 1 тис. руб. на його облаштування. Взявши за зразок Управу, члени НБК вносили свою частку в цю благородну справу. Так, Ніжинське товариство взаємного кредиту внесло 400 руб., М.К.Заньковецька пожертвувала 239 руб., котрі були зібрані під час різдвяних колядок; А.А. Висоцька на шпиталь пожертвувала 200 руб., а П.Ф. Кушакевич і П.П. Парпура – 100 руб. кожен. Ніжинський благодійний комітет передав до шпиталю 4 ліжка, 2 лікарські халати, 4 комплекти білизни, які надійшли від Ніжинського ощадно-позичкового товариства [37].

Благодійники виявляли свою добру волю не тільки грошима, а й товаром, який вони виробляли. Яскравим прикладом подібного акту є наведена інформація: Міністерство фінансів дозволило* тютюново-махорочній фабриці Торгівельного будинку братів А і Б. Айзенберг и К^о в Ніжині видати НБК 30 пудів махорки для потреб діючої армії [38].

На користь поранених і сімей запасних були влаштовані вистави “Помста жидівки” та “Тайдамак Гаркуша”. Крім спектаклів, на користь поранених у місті влаштовувалися силами гімназистів концерти, “суботники”, вечори-концерти, всі кошти від яких передавалися в місцеві госпіталі.

З початком військових дій на фронті, в тиллових містах на базарних площах встановлювалися кружки для пожертв на користь поранених і родин запасних [39].

Цікаво, що не відставали від прогресивних громадян міста у справі благочинності навіть місцеві вогнеборці: Ніжинське пожежне товариство для надання допомоги під час перенесення поранених із вагонів до гужових екіпажів відрядило на залізничний вокзал дружину кількістю 30–40 осіб [40].

Неодноразово до Благодійного Комітету надходили не тільки пожертви, але й листи, які супроводжували пожертви. Один із таких листів хотілося б процитувати:

Горячо отзываюсь на общее дело. Готова вступить в члены благотворительного комитета и по мере сил и умения постараюсь быть полезной со своими сослуживцами и питомцами. Прилагаю членский взнос – пять рублей, столько же внесла и в правление Красного Креста. Из Округа последовало циркулярное распоряжение отчислить ежемесячно из жалованья 2 % и отсылать в округ. Готовая к услугам. А. Крестинская, август 1914 года [41].

Ганна Федорівна Крестинська – відомий у Ніжині педагог і громадський діяч, засновниця II-ї Ніжинської жіночої прогімназії. В її листі - не лише вияв патріотичного пориву, а й готовність реально допомагати. Якщо зважити на статус цієї жінки, то, напевне, цілком можливо, що її приклад наслідували б як педагоги, так і вихованки гім-

* Оскільки товар підакцизний, тому його витрата строго контролювалася на такому високому рівні.

назії. Загалом, на пропозицію відраховувати щомісяця 2 % жалування відгукнулися практично всі службовці Ніжина: нотаріального архіву, канцелярії щодо військової повинності, служби поштово-телеграфної контори, члени міського суду, члени міського суспільного балансу, працівники чоловічих і жіночих гімназій, працівники місцевого нотаріуса П.В. Саббатовського.

Збереглася в фондах Ніжинського архіву постанова службовців ніжинського нотаріального архіву, де говориться: "...из получаемого содержания отчисляют ежемесячно 2 % с августа сего года (1914 р. – *авт.*) во все время военных действий <...> на помощь раненым воинам и семьям запасных нижних чинов и ратников ополчения, ушедших по призыву" [41].

Окрім службовців, на заклик допомогти пораненим і сім'ям запасних відгукнулися й інші передові люди повіту, наприклад, княгиня М.П. Долгорукова. Зберігся також лист, на жаль, з нерозбірливим підписом, але дуже промовистий: "...препровожаю 2 рубля членского взноса в уездный комитет по оказанию помощи семьям запасных. Прошу зачислить меня и жену Надежду Алексеевну членами и присылки устава. Подполковник [...]" [42].

З усього вище викладеного бачимо як людська шляхетність виражалася в благодійництві. Ця людська потреба робити добро іншій людині, часто незнайомій і незнаній, на щастя, знаходила такий прекрасний вихід. Відображаючи загальні процеси активізації благодійництва в Російській імперії, в Ніжині впродовж останнього десятиріччя XIX – перших десятиріч XX ст. досить плідно діяв благодійний комітет. Завдяки його діяльності незаможні жителі міста отримали можливість здобувати освіту, робочу спеціальність, літні люди, залишившись без опіки родичів наприкінці життя знаходили прихисток, просто нужденні отримували бодай невелику матеріальну допомогу. Справжній сплеск доброчинності спричинив початок для Російської імперії I Світової війни, що виявився у допомозі пораненим, мобілізованим на фронт і їх родинам, – і в заслугу цьому був не тільки вияв патріотизму, але й – насамперед – слідування нормам християнського співчуття, яке мало більш глибокі, загальнослов'янські традиції.

Чим не приклад для наслідування в нинішній час, коли на вулицях безліч безпритульних дітей, багато нужденних і літніх людей потребують допомоги. Вивчаючи досвід і традиції благочинності, можна почерпнути багато корисного для використання в сучасних умовах.

Посилання

1. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь. – М., 1908. – Т. 7. – С. 55.
2. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині, ф. 1345, оп. 1, спр. 1, арк. 1.
3. Там само, ф. 1345, оп. 1, спр. 3, арк. 1.
4. Там само, ф. 1122, оп. 1, спр. 17, арк. 32.
5. Там само, спр. 13, арк. 4.
6. Там само, арк. 55.
7. Там само, спр. 15, арк. 51.
8. Там само, спр. 16, арк. 68–69.
9. Там само, ф. 1354, оп. 1, спр. 3, арк. 47.
10. Там само, арк. 37.
11. Там само, спр. 4, арк. 23.
12. Там само, арк. 15.

13. Там само, спр. 1, арк. 2.
14. Там само, спр. 4, арк. 18.
16. Там само, спр. 5, арк. 23.
17. Там само, спр. 3, арк. 8.
18. Там само, ф. 1345, оп. 1, спр. 3, арк. 8.
19. Там само, спр. 4, арк. 40.
20. Там само, арк. 81.
21. Там само, спр. 5, арк. 2.
22. Там само, спр. 1, арк. 10.
23. Там само, ф. 342, оп. 1, спр. 1772, арк. 72.
24. Там само, ф. 1122, оп. 1, спр. 7.
25. Там само, арк. 13.
26. Там само, арк. 16.
27. Там само, спр. 10, арк. 16.
28. Там само, ф. 1345, оп. 1, спр. 2, арк. 4.
29. Там само, ф. 1122, оп. 1, спр. 8, арк. 15.
30. Там само, арк. 21.
31. Там само, спр. 30, арк. 4.
32. Там само, спр. 5, арк. 125.
33. Там само, арк. 108.
34. Там само, арк. 68.
35. Там само, спр. 6, арк. 10.
36. Там само, спр. 17, арк. 63.
37. Там само, спр. 15, арк. 10.
38. Там само, спр. 16, арк. 19.
39. Там само, спр. 17, арк. 22.
40. Там само, спр. 7, арк. 1.
41. Там само, арк. 6.
42. Там само, арк. 3.

Геннадій ДУДЧЕНКО
(Ніжин)
Микола СТРИКУН
(Ніжин)

Ніжинська школа садівництва та шовківництва у 1942 р.*

Одним із нових навчальних закладів, які з'явилися в Ніжині у період німецької окупації була Ніжинська школа садівництва та шовківництва (далі – НШСШ). Її створення було ініційоване місцевою громадськістю і не суперечило освітній політиці окупаційної адміністрації щодо збереження і поширення мережі технічних шкіл, які готувати кваліфікованих сільськогосподарських робітників. Досі діяльність цієї школи не висвітлювалася ні в наукових розвідках, ані на рівні публіцистики. Основою даного дослідження є архівні документи фонду Р-4390 “Ніжинська школа садівництва та шовківництва обласної сільськогосподарської інспекції”, що зберігається у відділі забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині. Фонд порівняно невеликий – 17 одиниць зберігання, які акумулюють документи щодо діяльності

* Публікація підготована в межах реалізації науково-дослідного проекту кафедри історії України Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя “Ніжин та Ніжинщина в період Другої світової війни”.